

РОЗБІЖНОСТІ В ТЛУМАЧЕННІ ПОНЯТТЯ «ПОКАЗАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА НАСЛІДКИ

DIFFERENCES IN THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF “TESTIMONY” IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE: ESSENCE AND CONSEQUENCES

Боржецька Н.Л., к.ю.н.,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка
Національний університет «Острозька академія»

Стаття присвячена питанню про сутність та наслідки наявних розбіжностей в тлумаченні поняття показань в кримінальному процесі України.

У публікації підкреслюється, що попри наявність у ст. 95 КПК України законодавчого визначення показань, практику застосування цього поняття важко назвати однозначною.

В статті не лише описуються два основні підходи до тлумачення поняття «показання» (перший із яких полягає в розумінні показань як інформації, отриманої не лише під час допиту, а й під час проведення інших процесуальних дій; а відповідно до другого підходу сутність поняття «показання» відповідає його законодавчому визначенню, запропонованому у ч. 1 ст. 95 КПК України, і розуміється як відомості, що були отримані саме під час допиту), але й підкреслюється, що, окрім цих двох поширених розуміннь поняття «показання», законодавець у п. 3 ч. 3 ст. 214, ст. ст. 245⁻¹, 298⁻¹, 300 КПК України ввів ще одне значення поняття «показання», яке взагалі має інший зміст, в порівнянні із вищезазначеними.

Висловлюється позиція про те, що неоднакове розуміння сутності поняття «показання» не сприяє реалізації засад кримінального провадження, породжує не лише теоретичну невизначеність, а й практичні проблеми, зокрема, пов'язані з різним тлумаченням підстав кримінальної відповідальності за ст. ст. 384 і 385 КК України, а це зумовлює небезпеку застосування КК України за аналогією.

Наводяться та аналізуються приклади судової практики, в яких відображені два найпоширеніші підходи до тлумачення досліджуваного поняття. Звертається увага на недоліки застосування кожного з цих підходів до розуміння категорії «показання».

Зазначається, що жоден із двох, найбільш поширених підходів до тлумачення сутності показань, не позбавлений недоліків серйозного характеру, пов'язаних, перш за все, із небезпекою порушення прав людини. І це зумовлено не лише далеким від ідеалу станом законодавчої регламентації, а й порушеннями закону, що мають місце в правозастосовчій практиці. А тому подолання цих недоліків потребує підвищення рівня законодавчої техніки та добросовісного застосування кримінального процесуального права.

Ключові слова: показання, кримінальний процес, кримінальне провадження, засада кримінального провадження, сторона обвинувачення, матеріали досудового розслідування, матеріали кримінального провадження (кримінальна справа), процесуальна дія.

The article is devoted to the issue of the essence and consequences of the existing differences in the interpretation of the concept of testimony in the criminal proceedings of Ukraine.

The publication emphasizes that despite the presence of a legislative definition of testimony in Art. 95 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, the practice of applying this concept can hardly be called unambiguous.

The article not only describes two main approaches to the interpretation of the concept of “testimony” (the first of them deals with understanding testimony as information obtained not only during interrogation, but also during other procedural actions; and according to the second approach, the essence of the concept of “testimony” corresponds to its legislative definition, proposed in Part 1 of Art. 95 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, and is understood as information that was obtained specifically during interrogation), but also emphasizes that, apart from the two common understandings of the concept of “testimony”, the legislator in Clause 3 of Part 3 of Art. 214, Art. 245⁻¹, 298⁻¹, 300 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, introduced another understanding of the concept of testimony, completely different from the previous ones.

The article expresses the position that the different understanding of the essence of the concept of “testimony” does not contribute to the implementation of the principles of criminal procedure, and generates not only theoretical uncertainty, but also practical problems associated with different interpretations of the grounds for bringing to criminal liability under Articles 384 and 385 of the Criminal Code of Ukraine, and this leads to the danger of applying the Criminal Code of Ukraine by analogy.

The article provides and analyzes the examples of judicial practice, which reflect two widely recognized approaches to the interpretation of the concept under study. Attention is drawn to the shortcomings of the application of each of these approaches to understanding the category of “testimony”.

It is noted that neither of the two most extensive approaches to interpreting the essence of testimony is free of serious flaws, associated, first of all, with a dangerous violation of human rights. And this is due not only to the far from ideal state of legislative regulation, but also to violations of the law that occur in law enforcement practice. Therefore, overcoming these shortcomings requires an increase in the level of legislative techniques and the conscientious application of the criminal procedural law.

Key words: testimony, criminal procedure, criminal proceedings, principle of criminal proceedings, prosecution, materials of pretrial investigation, materials of criminal proceedings (criminal case), procedural action.

Постановка проблеми. ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово звертав увагу на важливість чітких формулювань норм права. Зокрема, в п. 155 рішення у справі «Полторацький проти України» від 29 квітня 2003 року, підкреслюючи важливість якості законодавства, ЄСПЛ наголошував «щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, зможе передбачити його наслідки для себе. До того ж це законодавство має відповідати принципу верховенства права» [1]. Подібне твердження міститься також у п. 25 рішення ЄСПЛ у справі «Михайлюк та Петров проти України» від 10 грудня 2009 року, остаточно від 15 січня 2010 року [2].

Визначення поняття «показання» законодавець дає у ч. 1 ст. 95 КПК України, згідно з якою показаннями

є «відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження» [3].

Проте попри наявність у ст. 95 КПК України законодавчого визначення показань, практику застосування цього поняття важко назвати однозначною. Ситуація, при якій практика по-різному тлумачить це поняття, навряд чи вказує на необхідний рівень якості кримінального процесуального законодавства.

О. Г. Шило виділяла, серед інших, в тому числі наступну ознаку «... показань як процесуального джерела доказів, виходячи із їх законодавчої дефініції, ... : 1) пока-

знання – це відомості, які надаються під час допиту (в усній або письмовій формі) (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань); ...» [4, с. 152]. Більше того, підкреслювала, що «Відсутність вказаних ознак позбавляє отримані відомості значення показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. ... Наведена законодавча дефініція показань в кримінальному провадженні в якості їх іманентної ознаки включає процесуальний порядок їх отримання – в ході допиту.» [4, с. 152]. Таким чином, і в законодавчому визначенні, і в запропонованому доктринальному розумінні ознак показань чітко зазначено, що показання можуть бути отримані саме в результаті проведення допиту.

Але при цьому О. Г. Шило підкреслювала: «Проте в науковій літературі, уявляється, небезпідставно ... наголошувалося на тому, що показання можуть бути отримані також і в ході інших слідчих та судових дій ...» [4, с. 152].

Питання про те, чи є показаннями відомості, отримані в ході проведення інших процесуальних дій, окрім допиту, є дискусійним не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблематики доказів у кримінальному процесі загалом та їхніх окремих видів зокрема, в т.ч. і показань, завжди була прикута увага науковців і практиків у сфері кримінального судочинства. Що ж стосується з'ясування сутності поняття «показання» в кримінальному процесі України, розбіжностей в розумінні цього поняття, то до означеного питання у своїх працях зверталися такі теоретики та практики кримінального процесу, як, зокрема, В. В. Вапнярчук, А. Ю. Габрелян, І. П. Зінковський, Є. О. Крапивін, Ю. І. Лозинська, В. М. Лушпінко, А. М. Орлеан, О. П. Острійчук, В. В. Петраковський, Є. В. Повзик, О. О. Сольонова, В. А. Фастовець, О. В. Чепель, Р. М. Шехавцов, О. Г. Шило та ін. Проте на сьогоднішній день це питання не можна назвати вирішеним остаточно, а існуюча невизначеність не сприяє реалізації засад кримінального провадження. До того ж окремі зміни до КПК України додали ще одного значення поняттю «показання» в кримінальному процесі України.

Метою дослідження є з'ясування основних підходів до розуміння поняття «показання» в кримінальному процесі України, розкриття їхнього змісту та окреслення правових наслідків застосування цих підходів.

Виклад основного матеріалу. Теоретики, практики кримінального процесу, правозахисники виділяють в цілому два основні підходи (іноді означаючи їх широким і вузьким) до розуміння поняття «показання» [4, с. 152; 5, с. 564–565; 6, с. 320–321; 7, с. 292; 8, с. 54; 9, с. 10; 10–13; 14, с. 36; 15, с. 516–517; 16, с. 452–453]: 1) за першим із цих підходів – показаннями визнається інформація, отримана не лише під час допиту, а й під час проведення деяких інших процесуальних дій [4, с. 152; 5, с. 564–565; 6, с. 321; 8, с. 54; 9, с. 10; 10–13; 16, с. 452–453]; 2) за другим – сутність поняття «показання» відповідає його законодавчому визначенню, відповідно до якого показання отримуються лише під час допиту [3; 7, с. 292; 14, с. 36; 15, с. 516–517].

Змінами до КПК України, що були внесені Законами України від 22 листопада 2018 року [17] та від 15 березня 2022 року [18], у п. 3 ч. 3 ст. 214, ст. ст. 245⁻¹, 298⁻¹, 300 КПК України законодавець ввів ще одне значення поняття «показання», принципово інше, в порівнянні з двома вищеописаними. Тут воно, як уже підкреслювалося в інших джерелах [19, с. 553], наближене до такого розуміння, як «дані вимірювальних приладів» [19, с. 553; 20], а також «дія за значенням «показати» ...» [20], а найбільш відповідні тлумачення понять «показувати, показати» – «Давати можливість бачити, розглядати, роздивлятися кого-, що-небудь. ... Демонструвати кінофільм, ... Давати для перегляду, ознайомлення, перевірки, оцінки

і т. ін. ... Робити видимим кого-, що-небудь, відкриваючи, освітлюючи і т. ін. ... Робити щось явним, очевидним; розкривати що-небудь» [21]. З огляду на зміст ст. 245⁻¹ КПК України, поняття «показання» тут синонімічне поняттю «запис» відповідних приладів і засобів (ч. 5 ст. 245⁻¹ КПК України) [3], а «зняття показань ... полягає в одержанні ... копій ...» [3] відповідних зйомки і запису (ч. 1 ст. 245⁻¹ КПК України), «зняття показань ... здійснюється ... шляхом ... копіювання ... відповідних записів ...» (ч. 5 ст. 245⁻¹ КПК України) [3]. На недоречності вживання поняття «показання» стосовно результатів роботи технічних приладів, технічних засобів наголошувалося також в публікації В. С. Новожилова та А. С. Зозулі [22, с. 78].

Щодо першого підходу до розуміння поняття «показання» варто зазначити наступне. Видається, що задовго до набрання чинності нині чинним КПК України, розуміння показань як інформації, отриманої не лише в процесі допиту, але й в результаті проведення деяких інших слідчих дій, підсилювали, наприклад, наступні формулювання ст. ст. 174, 175 Кримінально-процесуального кодексу 1960 року (далі – КПК 1960 року), які визначали коліс порядок проведення пред'явлення для впізнання, і ст. 176 КПК 1960 року («Протокол пред'явлення для впізнання») [23]. Наприклад: «коли впізнаючий є свідком чи потерпілим, він попереджається про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок, крім того, і за відмову від дачі показань» (ч. 2 ст. 174 і ч. 2 ст. 175 КПК 1960 року) [23], «... в протоколі зазначаються відомості про особу впізнаючого і про те, що він попереджений про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу неправдивих показань...» (ч. 1 ст. 176 КПК 1960 року) [23].

В чинному КПК України в статтях, присвячених пред'явленню для впізнання, в тому числі і протоколу пред'явлення для впізнання, відсутня вказівка на необхідність попередження свідків і потерпілих про кримінальну відповідальність за ст. ст. 385 та/чи 384 КК України. Тим не менше, в практиці під час проведення досудового розслідування таке попередження свідків і потерпілих здійснюється стороною обвинувачення і у відповідних протоколах пред'явлення для впізнання про це зазначається. Як і, до речі, у відповідних протоколах слідчих експериментів. Більше того, в науці кримінального процесу існують пропозиції внести зміни до КПК України, зокрема, до статей, що регулюють проведення пред'явлення для впізнання та слідчого експерименту, і передбачити необхідність попередження потерпілого про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань під час проведення цих слідчих (розшукових) дій [9, с. 6].

До проблематики неоднозначного розуміння поняття «показання» зверталася і судова практика. При цьому правові висновки Верховного Суду не завжди співпадають з позицією ЄСПЛ.

Так, ЄСПЛ розуміє поняття «показання» ширше, ніж воно визначено у ч. 1 ст. 95 КПК України, – наприклад, як відомості, які були дані також під час «відтворення обстановки і обставин події» за КПК 1960 року [23], адже кримінальні провадження в Україні, які стосуються перерахованих в цьому абзаці рішень ЄСПЛ, здійснювалися в період дії КПК 1960 року. Зокрема, в п. 7 рішення у справі «Олег Колесник проти України» від 19 листопада 2009 року, остаточно від 19 лютого 2010 року [24], в п. п. 17, 26, 41, 45, 114, 116 рішення у справі «Дудка проти України» від 4 грудня 2018 року [25], в п. п. 12, 31, 39, 46, 56, 63 рішення у справі «Гелетей проти України» від 24 квітня 2018 року [26] та ін.

Тут варто зазначити, що аргументація так званого широкого підходу до розуміння поняття «показання» часто пов'язується, зокрема і в рішеннях ЄСПЛ, з важливим питанням забезпечення прав підозрюваного, які в контексті КПК України стосуються, наприклад, забезпечення

права на захист, поваги до людської гідності тощо. Важливість ч. 4 ст. 95 КПК України для подолання проблеми незаконного поводження з особою під час досудового розслідування (в т.ч. її катування) підкреслювалась в багатьох джерелах [наприклад, 10–13; 27, с. 84–85; 28]. Цим часто пояснюється необхідність застосування відповідної норми щодо значного переліку процесуальних дій під час досудового розслідування. А це можливо у разі широкого тлумачення поняття «показання». Проте широке тлумачення показань, поряд з таким позитивним його впливом на практику, має й недоліки.

Практична необхідність вирішення питання щодо точного визначення показання зумовлена, як мінімум тим, що від вирішення цього питання залежить також чітке з'ясування підстави кримінальної відповідальності за ст. ст. 384 і 385 КК України. Тому висловлене і, як видається, в цілому підтримане окремими дослідниками (але з підкресленням доцільності внесення змін до КПК України) твердження про те, що проблема неоднозначного тлумачення поняття «показання» «... має місце лише на теоретичному рівні ...» [6, с. 320; 16, с. 453, 457], вбачається дещо дискусійним. В п. 22 постанови колегії судів Першої судової палати ККС від 29 жовтня 2019 року у справі № 515/2020/16-к (провадження 51-2904км18) зазначається, зокрема, що «... за вузького тлумачення терміна «показання» свідка не можна притягнути до відповідальності за давання завідомо неправдивих показань під час слідчих дій, які не є допитом в значенні статті 224 КПК» [29]. І хоча законодавець у ч. 1 ст. 95 КПК України формулює вузьке визначення цього поняття, як згадувалось вище, під час, наприклад, пред'явлення для впізнання чи слідчого експерименту свідку, потерпілому повідомляють про кримінальну відповідальність: свідку – за відмову від давання показань (ст. 385 КК України) [30] та за надання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України) [30], а потерпілому – за надання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України) [30]. Таким чином, кожен дізнавач, слідчий, прокурор, який складає протокол пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту із повідомленням цих учасників про кримінальну відповідальність за вказані кримінальні правопорушення, вважає, що в результаті проведення цих слідчих (розшукових) дій отримуються показання. Таке розуміння показань є значно ширшим від запропонованого законодавцем у ст. 95 КПК України, а тому зумовлює небезпеку застосування КК України за аналогією.

В постанові колегії судів Першої судової палати ККС від 29 жовтня 2019 року у справі № 515/2020/16-к (провадження 51-2904км18), зокрема в п. п. 14, 21, 22, дається широке, схоже як і у рішеннях ЄСПЛ (з посиланням на відповідні рішення), тлумачення показань, де ними визнається інформація, отримана «під час будь-якої слідчої дії, незалежно від класифікації цієї дії органом досудового розслідування. ... Суд звертає увагу на те, що ЄСПЛ в численних рішеннях, у тому числі щодо України, розглядаючи порушення прав обвинуваченої особи під час давання показань, не надає значення класифікації слідчої дії за національним законом. ... Крім того, у КПК термін «показання» означає не лише твердження, які даються під час допиту особи, що проводиться відповідно до статті 224 КПК, а будь-які твердження особи, надані слідчому, прокурору під час будь-якої слідчої дії» [29]. У вищевказаній постанові зазначається також наступне: «... За ... вузького тлумачення терміна «показання» слід було б дійти висновку, що під час проведення слідчого експерименту підозрюваний не вправі, посилаючись на пункт 5 частини 3 статті 42 КПК, відмовитися давати показання чи пояснення і має нести відповідальність за таку відмову, або що він не вправі давати показання рідною мовою відповідно до частини 3 статті 29 КПК, оскільки в цих положеннях ці права передбачені саме для «показань» під-

озрюваного. ...» (п. 22) [29]. Попри безсумнівну важливість питання забезпечення прав підозрюваного, ці твердження, як видається, є трохи дискусійними і потребують деяких уточнень з огляду на наступне: п. 5 ч. 3 ст. 42 КПК України згадує не лише про показання, але й про пояснення. Про значення, в яких законодавець в КПК України вживає поняття «пояснення», сутність пояснень, правову природу, а також про розмежування понять «показання», «пояснення» уже згадувалось в доктринальних джерелах [4, с. 152; 5, с. 565–566; 7, с. 292–294; 8, с. 54–55; 15, с. 517; 31–36]. Якщо п. 5 ч. 3 ст. 42 КПК України стосується пояснень, показань, то п. 4 ч. 3 ст. 42 КПК України передбачає право підозрюваного, обвинуваченого «не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання» [3], а п. 18 ч. 3 ст. 42 КПК України – право підозрюваного і обвинуваченого «користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави» [3] без прив'язки тут цих прав до поняття «показання», а тому не обмежує можливість скористатись цими правами лише під час допиту.

Видається, що широке тлумачення поняття «показання» по суті стирає межі між хоча б мінімум такими категоріями, як «показання», «пояснення», «версія», які мають різну правову природу.

До того ж, як зазначається в літературі, під час проведення процесуальних дій на стадії досудового розслідування отримуються не лише відомості вербального, а й невербального характеру [37]. А тому широке тлумачення показань хоч і позбавляє сенсу незаконне поводження з особою для отримання від неї показань, про що наголошувалось раніше [наприклад, 10–13], але, на жаль, не виключає такої можливості щодо, наприклад, отримання речових доказів у провадженні. Тому п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК України стосується доказів загалом, без уточнення їхнього виду.

Інший підхід до розуміння поняття «показання» відображений, наприклад, у постанові Об'єднаної палати ККС від 14 вересня 2020 року у справі № 740/3597/17 (провадження № 51-6070км19) [38]: «... відомості, які надаються під час слідчої (розшукової) дії слідчого експерименту, не є самостійним процесуальним джерелом доказів, оскільки таким джерелом виступає протокол цієї слідчої (розшукової) дії, що в розумінні ч. 2 ст. 84 та п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК є документом».

Виходячи із сутнісних ознак показань, визначених в ч. 1 ст. 95 КПК, у системному зв'язку із ч. 2 ст. 84 цього Кодексу, показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту...» [38].

В цьому контексті подібна позиція міститься також у постанові колегії судів Третьої судової палати ККС від 17 березня 2021 року у справі № 761/10306/15-к (провадження № 51-5949км20) [39], постанові колегії судів Першої судової палати ККС від 06 квітня 2021 року у справі № 610/569/19 (провадження № 51-5231км20) [40], постанові колегії судів Другої судової палати ККС від 02 березня 2023 року у справі № 525/1207/20 (провадження № 51-2267 км 22) [41].

Окрім того, на розуміння в практиці різної правової природи показань та інформації, отриманої під час проведення, наприклад, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, вказує також наступне. Під час судового розгляду, коли відбувається дослідження доказів судом, в тих судах, де практикується розширення прокурором матеріалів досудового розслідування і почергове надання суду окремих із них, протоколи, наприклад, пред'явлення для впізнання та слідчих експериментів надаються прокурором суду для приєднання до матеріалів кримінального

провадження (кримінальної справи), а протоколи допитів, які були проведені під час досудового розслідування, – ні, з огляду на засаду кримінального провадження, передбачену ст. 23 КПК України (винятки з цієї засади потребують окремого дослідження).

Хоча вузьке розуміння поняття «показання» позбавлене тих недоліків, які характерні для першого, широкого, підходу, але воно не має і переваги широкого підходу, адже може збільшувати бажання працівників правоохоронних органів застосовувати незаконні методи впливу на особу для отримання інформації, що буде зафіксована, наприклад, у протоколі пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту як в документі-доказі у кримінальному провадженні, і при цьому не визнаватиметься показаннями, про що уже зазначалось в інших джерелах [зокрема, 10–13].

Висновки. Практика застосування поняття «показання» в кримінальному процесі України, попри наявність його законодавчого визначення, по-різному тлумачить це поняття. Питання про те, чи є показаннями відомості, які були отримані в ході проведення інших процесуальних дій, окрім допиту, було і залишається дискусійним, але не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору.

Поряд із двома, давно існуючими підходами до розуміння поняття «показання», законодавець у п. 3 ч. 3 ст. 214, ст. 245⁻¹, 298⁻¹, 300 КПК України ввів ще одне значення слова «показання», яке взагалі має інший зміст в порівнянні з попередніми розуміннями.

Жоден із двох, найбільш поширених підходів до розуміння поняття «показання», не позбавлений недоліків серйозного характеру, пов'язаних, перш за все, із небезпекою порушення прав людини. І це зумовлено не лише далеким від ідеалу станом законодавчої регламентації, а й порушеннями закону, що мають місце в правозастосовчій практиці. А тому подолання цих недоліків потребує і підвищення рівня законодавчої техніки, і добросовісного застосування кримінального процесуального права.

Не заперечуючи проти того, що попередження деяких учасників кримінального провадження про кримінальну відповідальність за ст. ст. 384 і 385 КК України під час проведення певних слідчих (розшукових) дій (наприклад, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту) може бути додатковою гарантією отримання достовірної інформації в результаті їх проведення, все ж варто зазначити, що широке тлумачення поняття «показання» може бути застосовуване лише після внесення змін до КПК України. В іншому випадку прірва між законодавчим визначенням поняття «показання», передбаченим в КПК України порядком проведення певних слідчих (розшукових) дій (з однієї сторони) та практикою їх проведення в реальному житті (з другої) ставить під сумнів законність вказівки на ст. ст. 384 і 385 КК України в протоколах пред'явлення для впізнання, слідчих експериментів. Тим паче, з огляду і на деякі постанови Верховного Суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Полторацький проти України» від 29 квітня 2003 року / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_838#Text (дата звернення: 31.03.2025).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Михайлюк та Петров проти України» від 10 грудня 2009 року, остаточне від 15 січня 2010 року / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text (дата звернення: 31.03.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.03.2025).
4. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Shilo.pdf (дата звернення: 31.03.2025).
5. Повзик Є. В. Поняття та правова природа показань обвинуваченого. *Форум права*. 2011. № 4. С. 564-570. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 31.03.2025).
6. Острійчук О. П. Місце показань в системі процесуальних джерел доказів. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 319-322. URL: http://nbuv-vysnovk.ua/UJRN/Chkur_2013_3_77 (дата звернення: 31.03.2025).
7. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.
8. Лушпієнко В. М. Показання свідка як процесуальне джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 255 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/01e/dis_Lushpienko%20V.M..pdf (дата звернення: 31.03.2025).
9. Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 22 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7472c986-8528-4c87-91be-e41d343566f8/content> (дата звернення: 31.03.2025).
10. Орлеан А. Чи можуть бути доказового значення позасудові свідчення зафіксовані в протоколі слідчого експерименту? URL: <https://ecpl.com.ua/news/naukovy-vysnovok-shchodo-zastosuvannya-polozenh-ch-4-st-94-kpk-ukrainy/> (дата звернення: 31.03.2025).
11. Петраковський В., Крапивін Є. Слідчі показання чи експериментальний допит? URL: <https://pravo.org.ua/slidchi-pokazannya-chy-eksperymentalnyj-dopyt/> (дата звернення: 31.03.2025).
12. Правова позиція Української Гельсінської Спілки з прав людини щодо застосування положень частини четвертої статті 95 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Amykus-st-95-na-sayt.pdf> (дата звернення: 31.03.2025).
13. Правова позиція ГО «Український інститут з прав людини» щодо застосування положень частини четвертої статті 95 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/Amicus-curae-Ukrains-koho-institutu-z-prav-liudyny.pdf> (дата звернення: 31.03.2025).
14. Лозинська Ю. І., Шехавцов Р. М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3481/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%A8%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%B2%D1%86_28-12-20.pdf (дата звернення: 31.03.2025).
15. Зінківський І. П. Трансформація отримання вербальної інформації від особи у кримінальному провадженні під час воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 1. С. 513-518. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/278378> (дата звернення: 31.03.2025).
16. Габрелян А. Ю., Чепель О. В. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 4. С. 451-458. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287330> (дата звернення: 31.03.2025).
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n664> (дата звернення: 31.03.2025).
18. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15 березня 2022 року № 2137-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n42> (дата звернення: 31.03.2025).
19. Смаль І. А. Практичні аспекти зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото– кінозйомки, відеозапису чи засобів фото– кінозйомки, відеозапису у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 552-557. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/127.pdf (дата звернення: 31.03.2025).

20. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. С. 9. URL: <http://sum.in.ua/s/pokazannja> (дата звернення: 31.03.2025).
21. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. С. 11. URL: <https://sum.in.ua/s/pokazuvaty> (дата звернення: 31.03.2025).
22. Новожилов В. С., Зозуля А. С. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису: правова природа, порядок здійснення та процесуальний результат. *Форум Права*. 2022. 72(1). С. 76-89. URL: http://forumprava.pp.ua/files/076-089-2022-1-FP-Novozhylov,Zozulia_9.pdf (дата звернення: 31.03.2025).
23. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text> (дата звернення: 31.03.2025).
24. Рішення ЄСПЛ у справі «Олег Колесник проти України» від 19 листопада 2009 року, остаточне від 19 лютого 2010 року / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_505#Text (дата звернення: 31.03.2025).
25. Рішення ЄСПЛ у справі «Дудка проти України» від 04 грудня 2018 року / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d84#Text (дата звернення: 31.03.2025).
26. Рішення ЄСПЛ у справі «Гелетей проти України» від 24 квітня 2018 року / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c52#Text (дата звернення: 31.03.2025).
27. Шумило М. Є. Досудові і судові докази у КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 82-86. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf075aa1-2127-4eaf-a2a1-afea0d99466e/content> (дата звернення: 31.03.2025).
28. Філоненко Т., Крапивін Є., Белоусов Ю., Орлеан А. JustTalk#13. Розкажи мені, що сталося, або зізнайся! Discussion paper. URL: <https://justtalk.com.ua/post/justtalk13-rozkazhi-meni-scho-stalosya-abo-ziznajsya-discussion-paper> (дата звернення: 31.03.2025).
29. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 жовтня 2019 року у справі № 515/2020/16-к (провадження 51-2904км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85583596> (дата звернення: 31.03.2025).
30. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 31.03.2025).
31. Фастовець В. Співвідношення понять «показання» та «пояснення» у Кримінальному процесуальному кодексі України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2 (35). С. 79-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapr_2014_2_15 (дата звернення: 31.03.2025).
32. Никоненко М. Я. Пояснення як джерело доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу, м. Київ, 14 листопада 2019 р. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 94-97. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/73d06361-c326-4c8c-aac9-e78f093644ce/content> (дата звернення: 31.03.2025).
33. Процюк О. М. Пояснення осіб як джерело доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу, м. Київ, 14 листопада 2019 р. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 109-111. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/73d06361-c326-4c8c-aac9-e78f093644ce/content> (дата звернення: 31.03.2025).
34. Волошанівська Т. В., Федоров І. В. Правовий статус відібрання пояснення на етапі проведення досудового розслідування за фактами вчинення кримінального проступку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 253-256. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/46.pdf> (дата звернення: 31.03.2025).
35. Абламська В. В. Окремі питання відібрання пояснень як способу збирання доказів під час розслідування кримінальних проступків. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2022 р. С. 59-61. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/423e3bb8-4fcd-4e70-81d7-d35c05f76716/content> (дата звернення: 31.03.2025).
36. Боржецька Н. Л. Пояснення в кримінальному процесі України у контексті права на справедливий суд. *Право на справедливий суд у кримінальному провадженні* : матеріали Круглого столу, м. Львів, 24 травня 2024 року / Н. Р. Лашук, І. Р. Серкевич. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 75-82.
37. Лисаченко С. Л. Засоби отримання відомостей від особи у досудовому кримінальному провадженні : анотація дис. ... д-ра філософ. : 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/0820U100292> (дата звернення: 31.03.2025).
38. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14 вересня 2020 року у справі № 740/3597/17 (провадження № 51-6070км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91702552> (дата звернення: 31.03.2025).
39. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 березня 2021 року у справі № 761/10306/15-к (провадження № 51-5949км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95682146> (дата звернення: 31.03.2025).
40. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06 квітня 2021 року у справі № 610/569/19 (провадження № 51-5231км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96304784> (дата звернення: 31.03.2025).
41. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02 березня 2023 року у справі № 525/1207/20 (провадження № 51-2267 км 22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395430> (дата звернення: 31.03.2025).